

Hver fjerde nordmann kjøper svart

Alette Gilhus Mykkeltvedt

Ferske tall fra European Social Survey (ESS) viser at svart betaling er mer utbredt i Norge enn i en del andre europeiske land.

Vel 34 000 europeere i 17 land har svart på spørsmålet om de har betalt svart i løpet av de siste fem årene. Mer enn hver fjerde nordmann sier at de har betalt svart for varer eller tjenester for å slippe skatt og moms: 10 prosent har gjort det én gang og 18 prosent har gjort det flere ganger. Danskene topper statistikken med 36 prosent. Nordmenn befinner seg på sjetteplass, mens det er minst utbredt med svart arbeid i Sveits og Portugal.

ESS kan også brukes til å undersøke forholdene i Norge nærmere. Undersøkelsen avslører forskjeller mellom regioner, mellom velgere fra ulike partier, mellom kjønn, aldersgrupper og utdanningsgrupper.

utdannelse. Ser vi på dem som har ungdomsskole som høyeste utdannelse, har 21 prosent betalt noen svart, mens blant dem med universitets- eller høyskoleutdannelse er det 33 prosent som har gjort det samme.

Det er store kjønnsforskjeller, menn betaler mye oftere svart enn det kvinner gjør. Mens 18 prosent av kvinnene sier de har gjort det, er det dobbelt så mange menn som sier det samme. Minst utbredt med kontant betaling uten kvittering er det blant de eldste og de yngste, dvs. folk over 60 og under 30 år. Når det gjelder dem mellom 30 og 45 år, er det en av tre som sier at de har betalt noen svart.

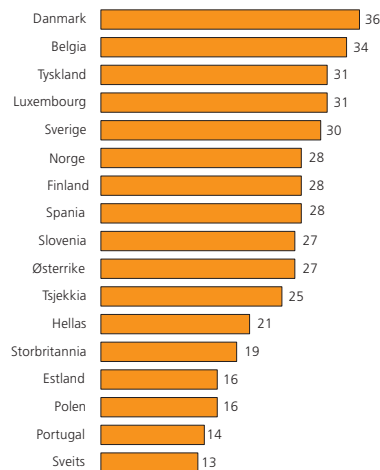
Langt mellom liv og lære

Samtidig som 28 prosent av nordmennene sier at de *har* betalt noen svart, er det bare knappe 5 prosent som *ikke* synes det er en gal ting å gjøre. Sammenlignet med andre land i Europa er det kun grekerne som viser høyere samfunnsmoral når det gjelder skatte- og avgiftsunndragelser enn nordmenn. Som figuren viser utmerker de nordiske landene seg ved at det er lengst mellom liv og lære der. Mange synes det er galt å betale svart, likevel er det ganske utbredt.

NSD formidler også data fra tidligere undersøkelser om svart arbeid, SSBs omnibusundersøkelser i 1998 og 2002 tar opp temaet. I disse undersøkelsene er det fokusert på dem som *utfører* svart arbeid. I perioden ser det ut som om omfanget av svart økonomi ble redusert. I 1998 var det 19 prosent som svarte bekreftende på at de i løpet av det siste året hadde utført svart arbeid eller handel. Fire år senere var tallet redusert til 15 prosent. Undersøkelsene viser at svart arbeid er dobbelt så utbredt blant menn som blant kvinner.

Betalt uten å få kvittering

Prosentandel som har betalt for arbeid uten å få kvittering for å slippe å betale skatt.

Kilde: European Social Survey 2004 / NSD

Mest svart arbeid på Østlandet

Hvor vanlig det er å betale noen svart varierer mellom landsdelene. I Nord-Norge er det bare 15 prosent som sier at de har gjort det, mens i Hedmark og Oppland er det mer enn dobbelt så mange som har kjøpt varer eller tjenester svart. Også i Sørøst-Norge synes dette utbredt.

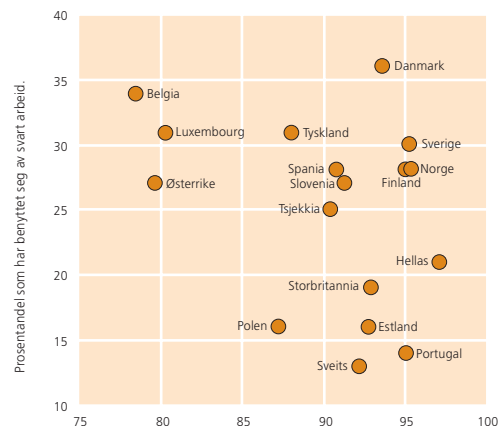
Høyre- og senterpartivelgerne er de mest skruppelløse på dette feltet, fire av ti sier at de har betalt svart for arbeid eller tjenester i løpet av de fem siste årene. KrF-velgerne er dem som snyter staten for minst penger, bare 12 prosent sier at de har betalt kontant uten kvittering.

Mye svart betaling blant høyt utdannede

Når det gjelder å kjøpe svart arbeid eller tjenester, synes det mer blant dem med høy utdannelse enn blant dem med lav

Svart arbeid - liv og lære

Prosentandel som syntes det er galt med svart arbeid plottet mot dem som sier at de har betalt uten å få kvittering.

Prosentandel som mener det er "litt galt", "galt" eller "veldig galt" å betale kontant uten å få kvittering for å unngå skatt.

Kilde: European Social Survey 2004 / NSD

Få nordmenn i kirken, men ikke færre enn før

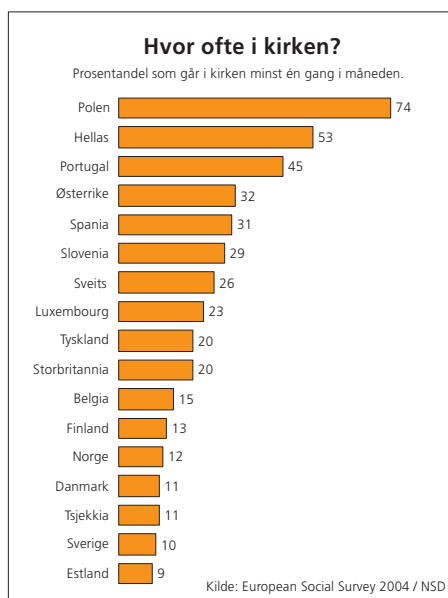
Alette Gilhus Mykkeltvedt

Nordmenn er blant de minst aktive kirkegjengerne i Europa. Tall fra European Social Survey (ESS) viser at bare en av ti nordmenn går i kirken en gang i måneden eller oftere. Dette tallet har vært stabilt siden tidlig på 1990-tallet.

— En dominerende statskirke og manglende konkurranse mellom ulike trossamfunn kan ha gjort bærerne av kirkelige tilbud “slappe” og lite flinke til å engasjere folk, sier Pål Repstad, professor i religions sosiologi ved Høgskolen i Agder.

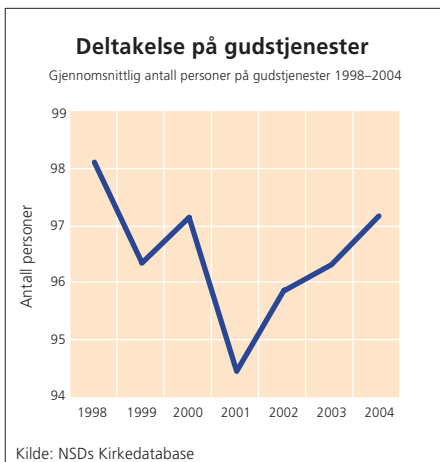
De fleste andre europeere besøker kirken oftere enn det nordmenn gjør. Polakker går oftest i kirken, tre av fire sier de går minst en gang i måneden, mens tre av fire tsjekkere deltar sjelden eller aldri på gudstjeneste. Blant de 17 landene som er med i undersøkelsen fra 2004 befinner nordmenn seg på 13. plass når det gjelder antall kirkebesøk.

Repstad forteller at det finnes ulike forklaringer i religions sosiologien på at Norge sammen med de andre nordiske land, har dårlig kirkesøkning på vanlige søndagsgudstjenester.

Kirken engasjerer ikke

— Noen har lagt vekt på at vekkelseskristendommen som har stått sterkt i deler av Norge fra rundt 1870 til etter annen verdenskrig, har vært en såpass krevende kristendomsform at den distanserte mange av dem som den ikke mobiliserte. Slik sett ble vekkelse og sekularisering to sider av samme sak. Andre religions sosiologer legger skylden på at vi i Norden har hatt dominerende statskirker. Mangelen på konkurranse mellom ulike trossamfunn har gjort kirken lite flink til å engasjere folk, samtidig har en liberal kultur gjort det umulig å tvinge eller refse folk inn i kirken. Noen legger til at vi i Norden har hatt relativt sekulariserte eliter: et religionskritisk sosialdemokrati og en religiøst nokså likegyldig næringslivselite, sier professor Repstad.

I følge Repstad må dårlig kirkesøkning på ordinære søndagsgudstjenester ses i sammenheng med høy oppslutning om kirkelige ritualer som dåp og gravferd, og dessuten høy oppslutning ved høytider, særlig til jul:

— Å bære barn til dåpen eller gå på julegudstjeneste er å besøke kirken når terskelen er lav, folk trenger ikke begrunne et slikt besøk særskilt. Folk flests religion i Norge er en blanding av privatreligiøsitet og ritualreligiøsitet med mange islett av den kristne tradisjon.

Dette inntrykket bekreftes av tall fra ISSP-undersøkelser (International Social Survey Programme) om religion gjennomført i en rekke land i 1991 og 1998. I ESS 2004 svarte 25 prosent at de besøker kirken på spesielle helligdager. I undersøkelsen fra 1998 der respondentene ble spurt om ved hvilke høytider de går i kirken, svarte 31 prosent at de gikk i julen, som var den høytiden med høyest kirkebesøk.

— Vennlig image gir stabil gudstjenestedeltakelse

Resultatene fra de tre undersøkelsene viser at folk går omtrent like mye i kirken nå som før. På spørsmål om hvor ofte de deltar i gudstjenester og på religiøse møter svarte 12 prosent av nordmennene i 2004 at de deltar minst én gang i måneden, henholdsvis 10 og 11 prosent svarte det samme i 1998 og 1991. I 2004 var det 37 prosent som svarte at de aldri går i kirken, dette er bare en ørliten økning sammenliknet med de foregående årene.

Stabiliteten i deltakelsen bekreftes av tall fra NSDs Kirke database: I løpet av 2004 ble det registrert i underkant av syv millioner kirkebesøk, og på hver gudstjeneste var det gjennomsnittlig 97,2 deltakere per gudstjeneste. Som figuren viser, representerer dette en liten økning sammenliknet med 2001, mens i forhold til 1998 er det en liten nedgang.

På spørsmål om årsaken til stabilitet i kirkesøkning, svarer Repstad:

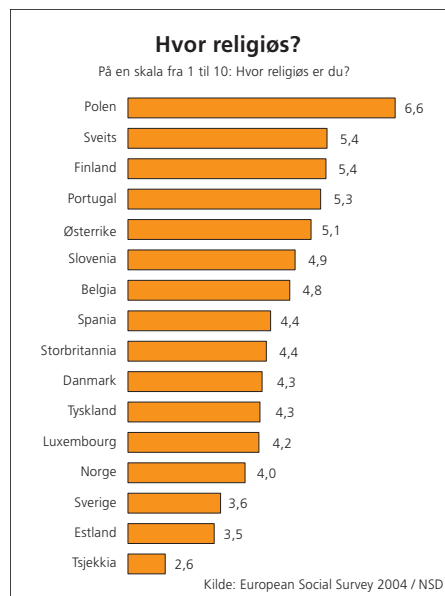
— Kirkene har tross alt fått et vennligere image i mange lokalsamfunn, tersklene er blitt lavere. Dessuten vokste det fram en uvanlig sekularisert ungdomsgenerasjon i mange land, også i Norge, på 70-tallet. Og en del av dem har funnet tilbake til en kirkelig forankring.

Kvinner er mest religiøse og ber mest

Kvinner ber mye oftere enn menn. På spørsmål om hvor ofte man ber, svarer tre av ti kvinner i 2004 at de ber ukentlig eller oftere. Tallet for menn er 15 prosent. Ser vi på utviklingen over tid, bes det sjeldnere i dag enn i 1991. Da var det 37 prosent som svarte at de aldri ba, i 2004 er tallet økt til 48 prosent. Mens det i 1991 var 17 prosent som oppga at de ba daglig, sank tallet til 13 prosent i 2004.

Resultatene fra undersøkelsen i 2004 tyder på at kvinner er mer religiøse enn menn. På en skala fra 0 til 10 hvor 0 betyr ikke religiøs i det hele tatt og 10 betyr veldig religiøs, plasserer kvinner seg gjennomsnittlig på verdien 4,5, mens menn ligger på 3,5.

Repstad understreker at det ikke er noe særnorsk fenomen at kvinner er mer religiøse enn menn. Tidligere har en ofte forklart forskjellen med at religiøs sosialisering har vært en del av kvinnes tradisjonelle omsorgsrolle, og at kvinner mer enn menn er i nærkontakt med fenomener som ikke lar seg rasjonelt forklare eller kontrollere. Svært skjematisk sagt har menn ofte forholdt seg til teknologi og økonomisk planlegging, mens kvinner har stått nær fødsler, oppdragelse, død og sykdom. De sistnevnte livssituasjonene kan ha gitt større åpninger for religiøs undring og sterkere behov for religiøs trøst.

— I nyere sosiologi, hvor en ofte forskyver oppmerksomheten i retning av mindre normbinding og mer ser på mennesker som velgende aktører, har kvinners sterkere religiøse engasjement blitt forklart med at religiøse miljøer og meningssystemer ofte verdsetter kvinners tradisjonelle opptreden (omsorg, snillhet, tjenestesinn). Dessuten er det vel noe selvforsterkende i kjønnskjevheten: Når menn vet at det stort sett kommer kvinner på basaren, er det kanskje ikke så attraktivt å gå der, avslutter Repstad.

Nye regler – mindre byråkrati

Synnøve Serigstad

Færre forskningsprosjekter trenger konsesjon fra Datatilsynet

Den 1. juli 2005 fikk vi en endring i personopplysningsforskriftens § 7-27 som utvidet unntaket fra konsesjon for forskningsprosjekter som behandler sensitive personopplysninger. Med den nye forskriften er de fleste forskningsprosjekter unntatt fra konsesjonsplikt dersom de er tilrådd av et personvernombud, og for medisinske prosjekter, en regional komité for medisinsk forskningsetikk. Forskriften innebærer samtidig en utvidelse av konsesjonsplikten for prosjekter som ikke er tilrådd av et personvernombud.

Ombudet ferdigbehandler

Dette betyr at 95 % av alle meldinger om behandling av personopplysninger som personvernombudet for forskning hos NSD mottar, ferdigbehandles av ombudet. De øvrige prosentene som videresendes Datatilsynet som konsesjonsøknader, dreier seg i all hovedsak om prosjekter basert på data fra de sentrale forskriftsregulerte helseregistrene.

Konsesjonsplikten inntreffer fordi forskriftene til f. eks. Dødsårsaksregisteret, Kreftregisteret og Medisinsk fødselsregister ikke er endret i samsvar med endringen i forskriften til personopplysningsloven, hvor hovedregelen om konsesjonsplikt nå er erstattet av en hovedregel om meldeplikt til et personvernombud. Tilsvarende vil gjerne prosjekter som skal benytte data eller rekruttere deltakere fra konsesjonsbaserte forskningsregistre være konsesjonspliktige, fordi registerets konsesjon stiller eksplisitte krav om forhåndsgodkjenning fra Datatilsynet før utlevering av data til nye prosjekter. Eksempler på slike kan være prosjekter som får tilgang til data fra Helseundersøkelsene i Nord-Trøndelag (HUNT).

Forenklet hverdag

Dette gjør at nedgangen i antall konsesjonspliktige prosjekter ikke har blitt så stor som Personvernombudet hos NSD håpet på da det ble kjent at konsesjonsplikten skulle bygges ned. Endringen i personopplysningsforskriften må likevel ses på som et viktig steg i riktig retning når det gjelder forenkling av hverdagen for norsk forskning. I 2005 var fem prosent av alle prosjektene ombudet behandlet fra 1.7.2005 og ut året konsesjonspliktige. Til sammenlikning var andelen ni prosent for samme periode i 2004. Resultatet er at flere forskere får én mindre instans å forholde seg til i planleggingen og gjennomføringen av prosjekter. I tillegg vil tiden fra et forskningsprosjekt meldes til Personvernombudet til prosjektstart være betydelig redusert for de prosjektene som før var konsesjonspliktige.

Ny bok om personvern og medisinsk forskning

Det EU-finansierte prosjektet om personvern og medisinsk forskning, PRIVIREAL, har gitt ut den tredje boken i en serie på fem. Boken fokuserer på systemet med etikkomiteer og undersøker hvilken rolle de spiller i en rekke europeiske land. Avdelingsleder Vigdis Kvalheim, NSD, har skrevet artikkelen om det norske systemet med én nasjonal og fem regionale komiteer for medisinsk forskningsetikk.

D. Beylveid, D. Townend og J. Wright (eds.): **Research Ethics Committees, Data Protection and Medical Research in European Countries**. Aldershot: Ashgate Publishing Ltd. 2005.

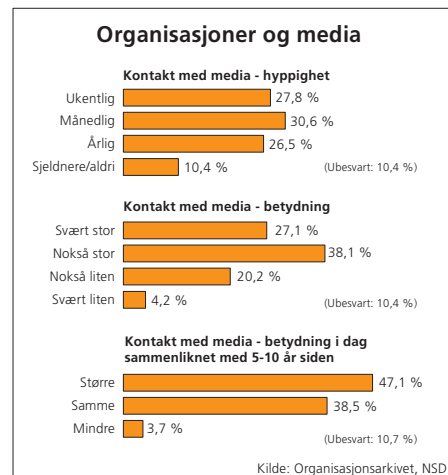
Organisasjonsarkivet

Gunnar Thesen og John-Erik Ågotnes

Organisasjonsundersøkelsen 2005/06 blir gjennomført av International Research Institute of Stavanger AS (IRIS, tidligere Rogalandforskning) ved forskningsleder Hilmar Rommetvedt og NSD.

Populasjonen er landsomfattende frivillige organisasjoner eller interesseorganisasjoner. Bruttoutvalget til første spørgerunde tilsvarende de organisasjonene som deltok i organisasjonsundersøkelsen i 1992. Databasen inneholder ca 200 variabler som dekker bl.a.:

- Organisasjonsstruktur og ressurser: Medlemstall, valgte organer, ansatte, inntekter, geografisk oppbygning, medlemskap i andre organisasjoner og organisasjonsendringer.
- Samfunnskontakter: Kontakt med myndigheter, deltakelse i offentlige utvalg og høringer, mediekontakter og internasjonale kontakter. Spørsmålene om samfunnskontakter omfatter oftest kategorisering av kontakthypighet, men det er også flere variabler som går på organisasjonenes vurdering av diverse kontakters betydning.

- Organisasjonsprofil: navn, stiftelsesår, post-, e-post- og internettadresser, organisasjonsbeskrivelse, medlemsorganisasjoner. Ca 300 organisasjoner har svart på undersøkelsen. I 2006 har NSD overtatt utsending av spørreskjema fra IRIS. Skjemmet vil i denne omgang gå til organisasjoner tilknyttet dem som allerede har svart.

www.nsd.uib.no/data/polsys/Orgveven

Celius

Celius for Windows, versjon 8.0, er no oppdatert med dei endelege resultatata frå stortings- og sametingsvalet 2005. Programmet gjer det enkelt å tileigna seg kunnskap om ulike valordningar og deira politiske konsekvensar.

Med Celius kan ein undersøka kva effekt dei ulike reglane i valordninga har for samansetjinga av Stortinget. Ein kan også nytta data frå meningsmålingar til fortløpande å estimera samansetjinga av Stortinget. I tillegg er Celius eit oppslagsverk om val og valordningar. Programmet inneheld mellom anna valresultata frå alle stortingsvala etter krigen, samt ein god del andre valresultat.

Valordninga har i det siste endra seg på fleire punkt, både ved kommuneval og stortingsval.

I den nye versjonen av Celius er det teke høgd for alle desse endringane.

Programmet er utvikla av Bernt Aardal, Institutt for samfunnsforskning, og vert distribuert av NSD.

www.nsd.uib.no/celius

Europeiske valgdata **Valgdeltakelse i EUs nye medlemsstater**

Mette Bakken

Som del av et større forskningsprosjekt er NSD i ferd med å hente inn valgdata fra en rekke europeiske land. Datasettet består hittil av om lag 200 resultater fra valg til Europaparlamentet, nasjonale president- og parlamentsvalg, samt EU-relaterte folkeavstemninger avholdt i perioden 1990-2005.

CivicActive er et EU-finansiert forskningsprosjekt som analyserer effekten av individuelle og sosiopolitiske faktorer på politisk deltakelse i Europa. NSD har ansvaret for å samle inn og tilrettelegge europeisk valgstatistikk som utgjør en viktig komponent i CivicActive. Materialet inneholder antall stemmeberettigete, avgitte stemmer, gyldige og ikke gyldige stemmer, samt antall stemmer per parti som deltar, eventuelt for/mot når det gjelder referendum. Dataene er samlet inn på regionalt nivå (fortrinnsvis NUTS 3 og/eller valgdistriktsnivå) for perioden 1990-2005 og legger dermed til rette for komparative analyser på tvers av både tid og rom.

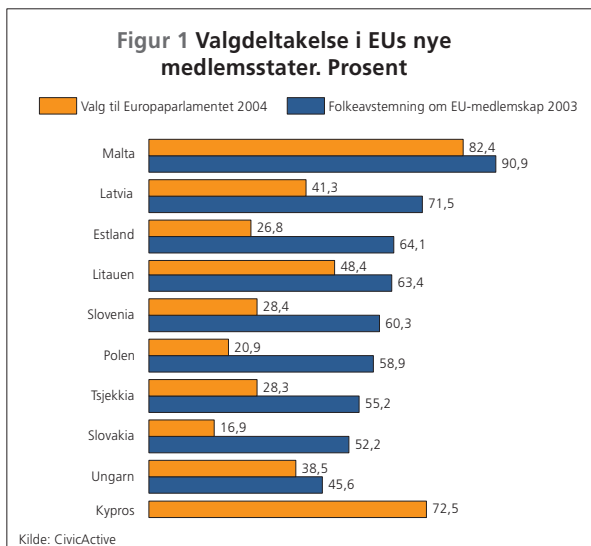
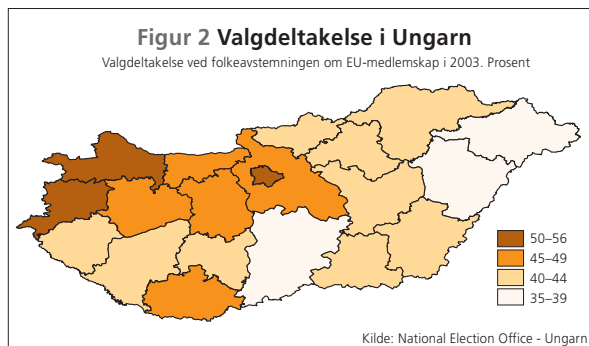
Store forskjeller mellom land og valgtype

Som et eksempel på hva datasettet kan brukes til, vil vi her se på deltakelsen i EU-relaterte valg i EUs nyeste medlemsstater. I 2003 avholdt ni land folkeavstemning om medlemskap i EU, hvorpå alle, i tillegg til Kypros, ble tatt opp ”i det gode selskap” i mai 2004. Som en følge av utvidelsen skapte valget til Europaparlamentet halvannen måned senere stor oppmerksomhet. Med tanke på entusiasmen for europeiseringen i de tidligere kommuniststatene i øst skulle man forvente god oppslutning ved disse valgene.

Regionale variasjoner i Ungarn

Foruten mulighetene for komparative analyser på tvers av land, tid og ulike valgtyper gir datasettet en unik anledning til å studere og sammenlikne variasjoner med utgangspunkt i mindre geografiske enheter. Figur 2 viser regionale forskjeller i valgdeltakelsen ved den ungarske folkeavstemningen om EU-medlemskap i 2003. Høyest deltakelse finner vi i Budapest med over 56 prosent, mens lavest deltakelse ble registrert i Szabolcs-Szatmár-Bereg i nordøst med 36 prosent. Kartet viser i tillegg et geografisk skille mellom provinsene i øst og vest, med høyest deltakelse i vest.

Dokumenterte datafiler vil bli tilgjengelig på nettet i løpet av høsten 2006.

Figur 1 viser at valgdeltakelsen varierer svært fra land til land, men hovedtendensen er at deltakelsen er langt lavere ved Europaparlamentsvalg enn ved folkeavstemninger. Ved referendudet i 2003 stemte under halvparten av den ungarske velgerskaren, mens hele 91 prosent møtte opp ved urnene på Malta. Ved Europaparlamentsvalget i 2004 hadde Malta også høyest deltakelse, mens Slovakia opplevde den laveste valgdeltakelsen.

NSDdata Forskningsdata på nett

NSD lanserer nå en tjeneste hvor data er lagt ut på Internett. Datasettene kan analyseres direkte på nett ved hjelp av Nesstar programvare eller lastes ned for analyser i andre statistikkprogram. Man kan hente frem dokumentasjon og spørsmålsformuleringer, og det er mulig å søke etter data på tvers av undersøkelsene. Tjenesten inneholder data og tilhørende dokumentasjon fra over 40 norske spørreundersøkelser samt et par internasjonale. Foreløpig finner man undersøkelser om valg, politikk, deltakelse, religion, familie, kjønnsroller, arbeid, velferd, nasjonal identitet. Data er fritt tilgjengelig. www.nsd.uib.no/nsddata

**Norsk samfunns-
vitenskapelig
datatjeneste AS**

Redaksjon:

Bjørn Henriksen (ansv.red.)
 Vigdis Kvalheim (redaktør)
 Bjarne Øymyr (grafikk)
 Anne M. Dueland
 Arild Mellesdal
 Alette G. Mykkeltvedt
 Design: Cnic Design
 Trykk: Molvik grafisk AS

Hovedkontor:

NSD
 Harald Hårfages gate 29
 5007 BERGEN
 Telefon: 55 58 21 17
 Telefax: 55 58 96 50
 nsd@nsd.uib.no
 www.nsd.uib.no

Avdelingskontorer:

NSD - Universitetet i Oslo
 NSD - NTNU
 NSD - Universitetet i Tromsø